

В этом смысле война была проиграна – пришлось согласиться на превращение и последних углов, где мог найти себе убежище «славянский дух», в Сербии и Болгарии, в буржуазные государства шаблонного западноевропейского типа, с конституцией, свободой печати и тому подобными «дурачествами»...». Инакше кажучи, російська адміністрація почала нав'язувати Болгарії, яка бажала стати на путь демократизації, систему імперського державного управління. Болгарська громадськість рішуче виступила проти цього.

Російські сучасники подій сприйняли болгарську позицію як образу. Першими звинуватили болгар у невдячності учасники балканського походу російської армії. Один з інтендантів російської армії на Балканах В. О. Дубецький так висловив своє ставлення: «Как вспомнишь попадавшие иногда по дороге длинные вереницы повозок с ранеными, а стороной плетущихся пешком..., да как соразмеришь какой мздой вознаградила Болгария и европейская политика все жертвы России и муки ея страдальцев, то невольно признаешь, что правосудие истории в большом долгу перед Россией».

Одночасно зі зміною відношення болгарського населення до визволителів російські військові також почали негативно сприймати народ, за свободу якого вони ще недавно готові були віддати життя. Причиною цього була не тільки «невдячність» болгар, але й їх досить високий порівняно з російськими селянами рівень життя. Це стало повною несподіванкою для російських сучасників і неприємно їх вразило. В. Верещагін з цього приводу визначав: «Нет сомнения, что представление наше о положении болгар перед войной было ошибочное. ... болгары живут несравненно зажиточнее русских и ... стеснение их политической свободы в значительной степени искупается обеспеченностью в материальном... отношении, чего нельзя сказать о России».

Схожу точку зору висловив російський генерал М. А. Газенкамф: «У нас уже теперь заметно общее разочарование в болгарях, от самых высших сфер до простых солдат... Не оказалось пресловутого разорения. А, напротив, такое благосостояние, до которого русским крестьянам как до небесной звезды далеко». Симпатії по відношенню до болгарського народу змінилися розчаруванням. Солдати стали казати: «в сущности, какое дело, например, курскому крестьянину до болгарского селяка, который-де так богат, что дай Бог русскому крестьянину быть таким через 200 лет».

Таким чином, джерела особового походження надають можливість констатувати, що взаємовідносини між російською армією та болгарським населенням на протязі війни 1877–1878 рр. зазнали суттєвих змін – від взаємної симпатії до розчарування та неприязні.

УДК 394 (477)

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

І. В. Пятницькова

Історія повсякденності відносно нова площина досліджень українських науковців. Звернення до проблематики пересічної люди в світовій практиці пов'язано з діяльністю школи Анналів. В Україні розвиток подібних досліджень став можливим після здобуття незалежності, очищення науки від ідеологічної складової, розширення доступу до зарубіжної історіографії та методології. Наразі це один з перспективних і актуальних напрямів сучасної української історичної науки, який дозволяє комплексно дослідити українське суспільство на різних етапах розвитку, актуалізує такі його

аспекти, як повсякденні практики, особливості побуту, світосприйняття, колективна та персональна ідентичність, девіантна поведінка та соціальні аномалії.

Метою даної роботи є аналіз сучасного стану досліджень з історії повсякденності в Україні, визначення проблематики наукових робіт та подальших перспектив.

Теоретичне осмислення, методологічні підходи історії повсякденності в українській історіографії розробляли С. І. Дровозюк, В. Головка, О. А. Коляструк, О. А. Удод. У конкретно-історичних дослідженнях науковці більше уваги присвятили вивченню проблематики повсякденності радянської доби, яка протягом тривалого часу залишалася закритою, і в той же час була найбільш болючою в історії українського суспільства. В умовах творення власної історії актуальними для вивчення стали проблеми «воєнного комунізму», нової економічної політики, соціалістичної модернізації у промисловості, сільському господарстві, духовній сфері, голодомору 1932–1933 рр., репресивної політики радянської влади, девіантної поведінки.

Завдяки відкриттю доступу до джерел, залученню методології соціально-історичної антропології, історії ментальності, усної історії, гендерних студії українські історики в контексті історії повсякденності вивчали раніше заборонені для офіційної історіографії проблеми. Зокрема, дослідження Г. Капустяна були присвячені голоду і селянській ментальності, Н. Бема – морально-політичному стану селянства, їх ставленню до колективізації, ліквідації куркульства та голодомору, Н. І. Миронця – умовам життя, особливостям світогляду української інтелігенції в умовах репресивної політики радянської влади.

Велику увагу дослідники присвятили переосмислену історії України в період Другої світової війни з позиції антропологічного підходу. Побутові, соціальні, морально-психологічні аспекти цієї проблеми знайшли відображення в працях Т. В. Заболотної, Т. Ю. Нагайко, Т. В. Вронської, О. А. Удод.

Грунтовну роботу з дослідження історії повсякденності проводить Інститут історії України НАН України, який у 2010 р. започаткував серію колективних монографій «З історії повсякденного життя в Україні». У межах цієї серії були видані праці «Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.)», «Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: нариси повсякденного життя», «Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)», «Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба» під керівництвом С. В. Кульчицького та В. М. Даниленка. У цих роботах провідні науковці України проаналізують не лише практики повсякденного життя по'язані з житлом, одягом, харчуванням, належну увагу вони приділили ментальній сфері радянського суспільства та її трансформації. У працях були розглянуті такі проблеми, як сприйняття суспільством політики радянської влади, гендерний аспект радянської повсякденності, дитяча історія, девіантна поведінка.

Українські дослідники належну увагу присвятили дослідженню повсякденності окремих соціальних груп радянської доби. Так, О. А. Коляструк вивчала життя української інтелігенції 20-х рр. ХХ ст.; В. Даниленко, П. М. Тригуб, В. О. Марочко. – особливості повсякденного життя, світогляду селянства; Н. І. Коцур, М. В. Борисенко, З. Г. Лихолобова – міське населення; М. Дорошенко – номенклатуру, як особливу соціальну групу радянського суспільства. В. Прилуцький, О. Рябченко свої дослідження присвятив вивченню побуту, характерних рис ментальності студентів 20–30-х рр. ХХ ст.

Новим для сучасної української історіографії є звернення до проблем девіантної поведінки та соціальних аномалій радянського суспільства. Однією з перших узагальнюючих праць в цьому напрямі було дослідження В. В. Іваценка, І. В. Іценка «Україна непівська: аналіз соціальних аномалій південного регіону». У дослідженні були проаналізовані дитяча безпритульність, жебракування, бродяжництво, пияцтво, проституція. Дослідженням проблем безпритульності в сучасній Україні займаються О. С. Парашевіна, В. П. Швидкий. Науковці проаналізували субкультуру, побут,

соціальні цінності, особливості сприйняття, почуття, цих категорій, довели свідоме замовчування радянською владою наявності таких соціальних аномалій, як безпритульність, жебракування, пияцтво.

Дослідженням української дійсності з позиції гендерного підходу в сучасній вітчизняній історії займаються О. В. Стяжкіна, О. Р. Кісь, І. Ігнатенко. У своїх працях вони аналізують особливості сприйняття жінками голодомору, подій Другої світової війни, національно-визвольних змагань на західноукраїнських землях у 1940–1950-х рр., що значно розширює і поглиблює знання з буденної, ментальної історії радянського суспільства

Важливим здобутком сучасної історичної науки є дослідження усної історії. З 2006 р. в Україні діє Асоціація усної історії. Її члени Г. Г. Грінченко, Т. В. Пастушенко з застосуванням методологічного інструментарію усної історії досліджували повсякденне життя оstarбайтерів, радянських військовополонених, в'язнів нацистських таборів, діяльність НКВС – НКДБ у роки Другої світової війни.

Українські історики в своїх наукових розвідках у площині історії повсякденності не обмежуються хронологічними межами радянської доби. Їх праці присвячені і попереднім періодам історії українського суспільства. До таких досліджень належать праці Н. Яковенко «Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст.», «Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст.». У монографіях реконструйовано внутрішню та суб'єктивну історію ранньомодерного української шляхти, форми її самоусвідомлення, колективної та персональної ідентичності, проаналізовано погляди на довколишній світ, війну, стереотипні уявлення.

Ученими Києво-Могилянської Академії було підготовлено та опубліковано збірку документів, які ілюструють особливості навчання, побуту, світогляду студентів та викладачів, навіть причини та характер конфліктів між студентами та викладачами навчального закладу у XVIII–на початку XIX ст. Наразі дослідження різних аспектів повсякденного життя середньовічного та ранньомодерного суспільства України знайшли продовження у працях О. Васильєвої, В. Ричка, Н. Старченко, М. Яременко.

Таким чином можна стверджувати, що історія повсякденності, її теоретико-методологічні засади є одним з провідних напрямів наукового пошуку сучасних українських істориків. Науковцями було накопичено і опрацьовано значний масив джерел, які до цього часу не були залучені до наукового обігу. Підготовлено ряд ґрунтовних теоретико-методологічних, конкретно-історичних досліджень та джерелознавчих праць. Разом з тим проблематика історії повсякденності є невичерпною і відкриває нові перспективні напрями дослідження.

УДК 94(477.44) «1920/1930»

РАДЯНІЗАЦІЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ У 1920-30-ті рр.

К. В. Кузіна

Радянська міська простору у 1920–30-ті рр. була складовою частиною радянського проекту радикальної перебудови суспільства. Більшовики стверджували своє право на оформлення міського ландшафту в стилі нової радянської символіки. Вони почали займати і монополізувати міський простір з метою змінити символічну карту місцевості. Проводилась активна політика, яка включала архітектурні заходи, топоніміку, що свідчило про настання нової епохи.

Радянська колонізація міського простору була спрямована на «маркування центру». Локалізація та облаштування центру мали велике значення з точки зору